

IJTIMOYIY IQTISODIYOT VA IJTIMOYIY TENGLIK

Bozorova Xilola Uralovna
Termiz davlat universiteti talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ijtimoiy iqtisodiyot va ijtimoiy tenglik tushunchalari chuqur tahlil qilinib, ularning zamonaviy jamiyatdagi o‘zaro bog‘liqligi hamda ahamiyati yoritilgan. Maqolada ijtimoiy tenglik ijtimoiy-iqtisodiy siyosatning muhim yo‘nalishi sifatida e’tirof etilib, uning yo‘qligi jamiyatda beqarorlik, norozilik va imkoniyatlar tengsizligiga olib kelishi mumkinligi ta’kidlanadi. Maqolada, shuningdek, tarixiy va zamonaviy tajribalar asosida turli mamlakatlar misolida ijtimoiy iqtisodiy yondashuvlarning samaradorligi tahlil qilinadi. O‘zbekiston sharoitida olib borilayotgan islohotlar, ijtimoiy himoya tizimining takomillashuvi, kambag‘allikka qarshi kurash va bandlik siyosati asosida ijtimoiy tenglikka erishish yo‘llari ko‘rib chiqiladi. Annotatsiyada ijtimoiy tenglikni ta’minlashda davlat, fuqarolik jamiyati va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlikning ahamiyati ham alohida ta’kidlanadi.

ANNOTATION

This article provides an in-depth analysis of the concepts of social economy and social equality, highlighting their interconnection and significance in modern society. Social equality is recognized as an important aspect of socio-economic policy, and the article emphasizes that its absence may lead to instability, dissatisfaction, and unequal opportunities within society. The effectiveness of various social-economic approaches is analyzed through historical and contemporary experiences of different countries. The article also examines the reforms being carried out in Uzbekistan, the improvement of the social protection system, the fight against poverty, and employment policies as ways to achieve social equality. Additionally, the importance of cooperation between the state, civil society, and the private sector in ensuring social equality is underlined.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy iqtisodiyot, ijtimoiy tenglik, tadbirkorlik, innovatsiyalar, investitsiyalar, texnologik taraqqiyot, iqtisodiy sektor, "temir daftari".

Keywords: Social economy, social equality, entrepreneurship, innovations, investments, technological development, economic sector, "temir daftar".

Tadbirkorlik va uning iqtisodiyot rivojlanishiga ta'siri

Tadbirkorlik siyosatining maqsadi nafaqat ishga tushirish stavkalarini oshirish, balki yangi tashkil etilgan korxonalarining saviyasini oshirish bo'lishi kerak. Bir kishilik / ish beruvchi bo'lmagan firmalar, umuman olganda, yangi biznes boshlashlarning aksariyat

qismini tashkil qiladi. Yakka tartibdagi tadbirkorlarning bandlik va o'sishga qo'shgan o'rtacha hissasi kichik. Ba'zi odamlar juda muvaffaqiyatli va ijodiy bo'lish potentsialiga ega, jumladan vakolatli mustaqil pudratchilar va tarmoq biznes egalari. Odamlar endi mustaqil ish bilan shug'ullanishlari mumkin, bu esa bir kun kelib yirik tadbirkorlik tashabbuslari uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin, chunki platformaga asoslangan ish tartibining mashhurligi oshib bormoqda. Iqtisodiy va ijtimoiy manfaatlarni yaxshilashga qaratilgan siyosat uchun resurslar o'sish va barqarorlik salohiyatiga ega startaplarga qaratilishi kerak.

Tadbirkorlikning ko'plab turlari mavjud bo'lib, ularning barchasi jamiyatga turlicha hissa qo'shadi. Hamma tadbirkorlik iqtisodiyot yoki jamiyat nuqtai nazaridan foydali emas (Baumol, 1990). Bundan tashqari, barcha korxonalar ish o'rinlarini yaratmaydi: OECD davlatlarining aksariyatida ish beruvchi bo'lmagan firmalar barcha korxonalarining yarmidan ko'pini tashkil qiladi (OECD, 2017).

Tadbirkorlik tashabbuslarining ko'p ta'siri odatda uzoq vaqt davomida sodir bo'ladi. Hududning tadbirkorlik madaniyatini va yangi korxonalarining umumiy sur'atini o'zgartirish uchun zarur bo'lgan vaqt miqdori, ehtimol, yakka tartibdagi tadbirkorlarning yangi mahsulot yoki bozor yaratish kabi o'ziga xos yutuqlarini o'zgartirish uchun zarur bo'lgan vaqtdan ancha katta. Natijada, siyosatning samarali bo'lishi yoki yo'qligi haqidagi qarorlar kuchga kirishi uchun etarli vaqt berilganidan keyin qabul qilinishi kerak. Vaqtli baholashlar ham talab qilinadi.

Tadbirkorlik iqtisodiy rivojlanishning muhim omillaridan biri bo'lib, jamiyatdagi o'zgarishlarga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tadbirkorlar yangi bizneslarni boshlash, innovatsiyalarni joriy etish va yangi ish o'rinlarini yaratish orqali iqtisodiy o'sishga hissa qo'shadi. Birinchi navbatda, tadbirkorlik iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi, chunki yangi kompaniyalar va ishlab chiqarish tarmoqlari iqtisodiyotning turli sohalarini rivojlantiradi va ishlab chiqarish hajmini oshiradi. Shuningdek, tadbirkorlar tomonidan yaratilgan ish o'rinlari aholining bandligini ta'minlab, iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlaydi.

Ikkinchidan, tadbirkorlik innovatsiyalarni olib keladi, bu esa jamiyatda texnologik taraqqiyot va yangi mahsulotlar ishlab chiqarishni rag'batlantiradi. Innovatsiyalar raqobatni oshiradi, narxlarni pasaytiradi va iqtisodiyotni yanada samarali qilishga yordam beradi. Shuningdek, tadbirkorlikning rivojlanishi, o'z navbatida, sarmoya jalb qilishga yordam beradi. Tadbirkorlar tomonidan amalga oshirilgan yangi loyihalar iqtisodiy sektorlarga sarmoyalarni jalb qiladi va ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirishga olib keladi. O'zbekiston iqtisodiyotida ham tadbirkorlikni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Davlat tomonidan kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, investitsiyalarni jalb qilish va iqtisodiy

infratuzilmani rivojlantirishga qaratilgan islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu islohotlar yangi ish o‘rinlari yaratishga, aholining turmush darajasini yaxshilashga va iqtisodiy o‘sish sur‘atlarini oshirishga yordam bermoqda.

Shu bilan birga, O‘zbekiston hukumati tadbirkorlik faoliyatini samarali amalga oshirish uchun qonunlar va siyosatni doimiy ravishda takomillashtirib bermoqda. Tadbirkorlikni rivojlantirishda, shuningdek, innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash va raqobatbardoshlikni oshirish uchun o‘zgarishlar kiritilmoqda.

Kambag‘allik darajasini kamaytirish strategiyalari

O‘zbekiston uchun 2020-yil nafaqat pandemiya sababli, balki mamlakat tarixida ilk bor kambag‘allik tushunchasi davlat rahbari darajasida e‘tirof etilib, mazkur yo‘nalish ijtimoiy-iqtisodiy siyosatning asosiy kun tartibiga aylangani bilan alohida e‘tiborga molik. “Daryo” Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi bilan hamkorlikda mamlakatda ushbu yo‘nalishda qilingan ishlar va istiqboldagi rejalar haqida hikoya qiladi.

O‘zbekistonda 2020-yilda kambag‘allikni qisqartirish vositalarining quyidagi asosiy strategik yo‘nalishlari amaliyotga joriy etildi.

Birinchidan, O‘zbekistonda kambag‘allikni qisqartirishning institutsional asoslari yaratilib, kambag‘allikni qisqartirish masalalarini muvofiqlashtiruvchi vazirlik hamda ushbu yo‘nalishda ilmiy-tadqiqot ishlarini olib boruvchi ilmiy markaz tashkil etildi.

O‘zbekistonda kambag‘allikni qisqartirish uchun nimalarga e‘tibor qaratilmoqda?

O‘zbekiston uchun 2020-yil nafaqat pandemiya sababli, balki mamlakat tarixida ilk bor kambag‘allik tushunchasi davlat rahbari darajasida e‘tirof etilib, mazkur yo‘nalish ijtimoiy-iqtisodiy siyosatning asosiy kun tartibiga aylangani bilan alohida e‘tiborga molik. “Daryo” Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi bilan hamkorlikda mamlakatda ushbu yo‘nalishda qilingan ishlar va istiqboldagi rejalar haqida hikoya qiladi.

Kambag‘allikni qisqartirish vositalarining asosiy strategik yo‘nalishlari

O‘zbekistonda 2020-yilda kambag‘allikni qisqartirish vositalarining quyidagi asosiy strategik yo‘nalishlari amaliyotga joriy etildi.

Birinchidan, O‘zbekistonda kambag‘allikni qisqartirishning institutsional asoslari yaratilib, kambag‘allikni qisqartirish masalalarini muvofiqlashtiruvchi vazirlik hamda ushbu yo‘nalishda ilmiy-tadqiqot ishlarini olib boruvchi ilmiy markaz tashkil etildi.

O‘tgan davr mobaynida mamlakatda bevosita kambag‘allikni qisqartirish borasida xalqaro tashkilotlar (BMT Taraqqiyot dasturi, Shanxay hamkorlik tashkiloti, YUNISEF va boshqalar), moliyaviy institutlar (Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki) hamda ushbu yo‘nalishda ilg‘or tajribaga ega mamlakatlar ilmiy markazlari (Xitoy Kambag‘allikni qisqartirish xalqaro markazi) bilan mustahkam aloqalar o‘rnatildi.

Ikkinchidan, pandemiya sharoitida ehtiyojmand aholini moddiy va nomoddiy qo‘llab-quvvatlash maqsadida joylardagi to‘rtta sektor, mahalla organlari, keng jamoatchilik vakillari hamda deputatlar bilan birgalikda kambag‘al va moddiy yordamga muhtoj oilalar ro‘yxati — “Temir daftar” tizimi tashkil etildi.

Mazkur tizimning shaffofligini ta‘minlash, ijtimoiy ahvoli va turmush sharoiti og‘irlashgan va sektor rahbarlari tomonidan alohida nazoratga olingan oilalarni qayd etishga mo‘ljallangan saxovat.argos.uz dasturi ishga tushirilib, oilalarning mehnatga layoqatli ishsizlari bandligini ta‘minlash orqali ularga daromad manbai yaratishning “Vaqtinchalik tartibi” tasdiqlandi. Mazkur ro‘yxat quyidagi mezonlar asosida shakllantirildi:

-oilada mehnatga layoqatsiz nogironlar va surunkali kasallikka chalingan a‘zolarining mavjudligi;

-oilaning yakka-yolg‘iz keksalar, beva va o‘zgalar qaramog‘iga muhtoj kam ta‘minlanganlardan iboratligi;

-besh va undan ko‘p farzandi bor oilalar;

-koronavirus pandemiyasi sababli qo‘llanilgan karantin choralari natijasida o‘zining daromad manbaini yo‘qotgan, biroq “temir daftar”ga kiritilmay qolgan oilalar;

-oilaning haqiqatda ehtiyojmand, nochor va moddiy ko‘makka muhtojligi.

Respublika miqyosida “temir daftar”ga 594,3 ming oila va ularning 2,5 million nafar a‘zosi, shundan 648,0 ming nafar mehnatga layoqatli ishsiz oila a‘zolari kiritilib, 2021-yil 1-mart holatiga 641,3 ming nafarining (99 foizi) bandligi ta‘minlangan.

Prezident Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 30-iyuldagi 6038-son farmoni bilan “Temir daftar”dagi haqiqatda muhtoj, nochor va ehtiyojmand oilalarni moddiy qo‘llab-quvvatlash maqsadida:

-dastlab, 2020-yilgi Qurbon Hayiti arafasida “Temir daftar”ga kiritilgan 182 mingdan ortiq oilaga 154 milliard so‘m moddiy yordam ajratildi;

-keyingi bosqichda, 2020-yil avgust oyida jami 280 ming oilaga jon boshiga 220 ming so‘mdan 258 milliard so‘m bir martalik moddiy yordam ajratildi;

-tez tibbiy yordam brigadalarining 41 mingdan ortiq xodimlariga bir martalik pul mukofotlari uchun 141 milliard so‘m mablag‘ ajratildi.

Shu bilan birga, keksa yoshdagi hamda nogironligi bo‘lgan shaxslarni moddiy qo‘llab-quvvatlash maqsadida 2020-yil 1-sentabrdan boshlab pensiyalar, bolalikdan nogironligi bo‘lgan shaxslarga, zarur ish stajiga ega bo‘lmagan keksa yoshdagi va mehnatga layoqatsiz fuqarolarga beriladigan nafaqalar miqdori 10 foizga oshirildi.

Bundan tashqari, moddiy yordam va ko‘makka muhtoj, “Temir daftar”ga kiritilgan oilalarning 16 yoshga to‘lmagan bolalariga, nogiron va boquvchisini yo‘qotganlik pensiyasi yoki nafaqasini oluvchi oilalarning 16 yoshga to‘lmagan jami 845 ming

nafardan ortiq bolalarning har biriga 500 ming soʻmdan jami 422 milliard soʻm bir martalik yordam toʻlovlari toʻlab berildi. Hozirgi kunga qadar “Temir daftar”ga kiritilgan 600 mingga yaqin ehtiyojmand oilalarga jami 1,37 trillion soʻmlik toʻgʻridan-toʻgʻri moddiy va nomoddiy yordamlar koʻrsatildi.

Bunda jahon tajribasida keng qoʻllaniladigan kambagʻal oilalarning doimiy daromad manbaini yaratish, inson kapitali sifatini oshirish hamda toʻgʻridan-toʻgʻri qoʻllab-quvvatlash kabi uch vositadan foydalanilmoqda.

Uchinchidan, Jahon banki va BMT Taraqqiyot dasturi kabi xalqaro tashkilotlarning taklif va tavsiyalari asosida aholining minimal isteʼmol xarajatlari qiymatini hisoblash tartibini amaliyotga joriy etish choralari koʻrilmogʻda. Mazkur uslubiyot Oʻzbekistonda aholini ijtimoiy himoya qilishda muhim dastaklardan biri boʻlib, ijtimoiy standartlarni belgilashda foydalaniladi.

Toʻrtinchidan, oʻrta va uzoq muddatlarda kambagʻallikni qisqartirishning strategik maqsadlarini belgilash maqsadida, Jahon banki va BMT Taraqqiyot Dasturi ekspertlari bilan birga “2021—2030-yillarga qadar Oʻzbekistonda kambagʻallikni qisqartirish strategiyasi” loyihasi ishlab chiqilib, umumxalq muhokamasiga qoʻyildi.

Hujjatda respublikada kambagʻallikni qisqartirish uchun kompleks yondashilib, quyidagi ustuvor yoʻnalishlar doirasida chora-tadbirlarni amalga oshirish nazarda tutilmoqda:

- ehtyojmand aholiga koʻrsatiladigan yordam va xizmatlar turini koʻpaytirish hamda sifatini yaxshilash orqali mavjud tizimni yanada takomillashtirish;
- aholi ehtiyojmand qatlamini ijtimoiy muhofaza qilishning yangi usul va mexanizmlarini doimiy takomillashtirib borish orqali kambagʻallik darajasini yanada qisqartirish;
- aholi ehtiyojmand qatlamining sifatli va uzluksiz taʼlim olish imkoniyatlarini oshirish orqali inson kapitalini rivojlantirish hamda sogʻliqni saqlash xizmatlaridan toʻliq foydalanishiga erishish;
- hududlar va iqtisodiyot tarmoqlarida foydalanilmayotgan yangi resurslarni ishga tushirish orqali kambagʻal aholi, ayniqsa ayollar va yoshlar bandligini oshirishning zamonaviy mexanizmlarini joriy etish;
- hukumat tomonidan davlat va nodavlat tashkilotlarining bevosita kambagʻallikni qisqartirish borasidagi faoliyati hamda amalga oshiriladigan chora-tadbirlar samaradorligini taʼminlash;
- hududlarda kambagʻal aholining uy-joy sharoitlarini yaxshilash, kommunal xizmatlar, muhandislik infratuzilma obyektlaridan foydalanish darajasini oshirish.

Xulosa

Ijtimoiy iqtisodiyot va ijtimoiy tenglik bugungi zamonaviy jamiyatda iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy adolatni ta'minlashda muhim omillar hisoblanadi. Tadbirkorlik, innovatsiyalar, investitsiyalar va texnologik taraqqiyot kabi omillar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni jadallashtiradi va iqtisodiy sektorlarni harakatga keltiradi. Shu bilan birga, "Temir daftari" kabi mexanizmlar orqali ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarni qo'llab-quvvatlash, teng imkoniyatlar yaratish va ijtimoiy adolatni qaror toptirish mumkin. Davlat, xususiy sektor va fuqarolik jamiyatining hamkorligi ijtimoiy tenglikni ta'minlash va barqaror taraqqiyot sari dadil qadamlar tashlashda asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Baumol, W. J. (1990), Entrepreneurship: Productive, Unproductive, and Destructive, Journal of Political Economy, Vol. 98/5, pp. 893-921.
2. OECD (2017), Business Dynamics and Productivity, OECD Publishing, Paris, <https://dx.doi.org/10.1787/9789264269231-en>.
3. Stam, E. (2015), Entrepreneurial Ecosystems and Regional Policy: A Sympathetic Critique, European Planning Studies, Vol.23/9, pp.1759-1769.
4. Tadbirkorlikni rivojlantirishda investitsiyalardan foydalanish samaradorligini oshirish istiqbollari. Cyberleninka.
5. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishning nazariy jihatlari. ResearchGate.
6. O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sektorining rivojlanish tendentsiyalari. Cyberleninka.
7. Tadbirkorlikni rivojlantirishda innovatsiyalardan foydalanish. Iqtisodiyot.tsue.uz.
8. O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishning me'yoriy-huquqiy asoslari. ResearchGate
9. Daryo.uz sayti